

Ханенко В.С.

Проблема гуманізації виховання в педагогічній системі Януша Корчака

Проблема виховання підростаючого покоління є актуальною в житті кожного суспільства. Розбудова незалежної України та трансформація існуючого суспільного ладу поставили перед нашою педагогікою завдання переосмислення досвіду минулих десятиріч, звернення до педагогічного

добробку вітчизняних і зарубіжних педагогів, до праць вчених, несправедливо забутих, і тих, чий творчий здобуток був використаний однобоко, на користь пануючої в минулому ідеології. Усе це спрямовано на реформування і утвердження в Україні гуманістичної освіти і педагогіки світового рівня без ідеологічних нашарувань та "ізмів". Цікавим у цьому плані є вивчення педагогічної спадщини видатних польських педагогів міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.).

Серед цілого ряду видатних польських педагогів зазначеного періоду, досить помітною є постать Януша Корчака (1878-1942). Януш

Корчак (справжнє ім'я Генрик Гольдшміт) відомий в Україні здебільшого як літератор, автор книг для дітей про короля Матіуша, твору "Jak kochać dziecko" ("Як любити дитину"), а також своєю трагічною долею, яку він розділив разом із своїми вихованцями у фашистському таборі смерті Треблінка.

У післявоєнний період спроби конфронтації поглядів Корчака з педагогікою Макаренка та інших вихователів у той час радянських педагогів, призвели до того, що педагогічна спадщина вченого не вивчалася, або вивчалася поверхово, як в колишній ПНР, так і в колишньому Радянському Союзі. У наш час педагогічні погляди Корчака набули поширення в усьому світі, свідченням чого є діяльність Міжнародного товариства ім. Я. Корчака з філіями в багатьох країнах світу, переклад його творів на більшість мов світу, поява праць про видатного педагога в Європі, США, Японії, в арабському світі. Підтвердженням актуальності педагогічної спадщини Януша Корчака є регулярні наукові конференції і сесії, проведення, яких було започатковане в 1978 році - в рік сторічного ювілею видатного педагога, дати, яка була віднесена ЮНЕСКО до календаря найважливіших подій ХХ століття.

Звідки ця мода на Корчака у світі? Перш за все його розглядають, як одного з попередників сучасної педагогіки, гуманістичної психології і медицини. По-друге, підтверджується його погляд на всесторонній міжпредметний підхід до дитини в пошуках повних Знань про неї. По-третє, актуальними в наш час є питання подолання насильства над дитиною, як в сім'ї, так і з боку суспільства, а також проблема гуманізації виховання, вагомий внесок у вирішення яких вніс і він .

Януш Корчак належить до небагатьох вчених-практиків, які усе своє життя підпорядкували пошуку конкретної правди. Нею для Корчака була правда про дитину.

Любов до дитини - найважливіша ідея педагогіки Корчака. Це була не тільки теоретична ідея; він присвятив їй тридцять найкращих років свого життя, працюючи в дитячій лікарні, притулку для українських дітей, в Будинку сиріт (1918-31), в школі "Нашого Дому" й інших установах міжвоєнної Польщі. Саме в цей період були написані його основні педагогічні праці "Momenty wychowawcze" (1919), "Jak kochać dziecko" (1920), "Sam na sam z Bogiem" (1922), "Prawo dziecka do szacunku" (1929) і цілий ряд літературних творів виховної тематики.

Педагогічна система Корчака спирається на наукові основи. Як лікар, педагог і психолог, він користувався методом клінічних спостережень, на основі яких шукав відповіді на свої запитання. Поряд із загальними його часто цікавили відповіді на прості запитання такого характеру:

- Який учень залишає клас під час перерви першим, а який останнім?

- Які діти повертаються додому самотні, а які парами чи групами?

- Чого немає усміху там, де він повинен бути?

- Чому радісно там, де очікуємо потрясіння чи шоку?

Завдяки цій методиці багато педагогічних праць Корчака дуже відрізняються від типової педагогічної літератури. Корчак, як напевно жодний педагог в світі, розумів дітей, їх потреби та життєві труднощі і боровся за їх права. Польська і світова педагогіка завдячує йому новим відкриттям дитини. Руссо і Толстой, відомі прихильники теорії вільного виховання, відштовхувалися від того, що дитина є істотою ідеальною і досконалою, яка лише потрапляє під некорисний вплив середовища. Корчак стверджує, що дитина уже є людиною із своїми добрими і поганими рисами і, виходячи з цього, робить відповідні висновки для своєї педагогічної системи.

Для Корчака кожна дитина - це великий і важливий світ. "Двоє дітей - це три великих світи, троє дітей - це зовсім не один плюс один і плюс один. Це більше: перша і друга дитина, перша і третя, і ціла трійка разом: в загальному сім великих світів". Рівність дітей, про яку говориться в багатьох працях, Корчак трактує як неправду. "Чому? А тому, що одна дитина здорова, сильна, весела, розповідає казки, співає. Інша - нездорова, незграбна, негарна і нікому не любя. Одна може і хоче, інша може, а не хоче."

На основі емпіричних досліджень Януш Корчак, як один з небагатьох в той час педагогів-дослідників будував педагогічні знання про дитину, її риси і психічні потреби, які назвав "правами", Корчак сформулював три основні права, які мають визначати напрямки виховної діяльності, а саме:

- " дитина має право на сьогоднішній день",

- " дитина має право на те, щоб бути тим, чим вона є ",

- " дитина має право на повагу".

Усі ці права становлять рівноцінну вартість. Право дитини на сьогоднішній день означає, що уже на цьому етапі свого розвитку вона повинна бути нашим дорослим партнером. Право бути тим, чим дитина є означає підтримку і повагу її індивідуальних потреб, властивостей, рис, прагнень, інтересів та умінь. Любов до дитини в педагогічній теорії та практиці тісно пов'язані з правом дитини на повагу до самої природи дитини, поваги до її незнання,

невпевненості, нестабільності процесу її дозрівання, поваги і розуміння кожного окремого періоду її розвитку.

Велика увага приділяється в педагогічній системі Корчака ролі вихователя. Однією з найважливіших його ідей є рівноправність дітей та дорослих, вихователів та вихованців. На цій ідеї Януш Корчак побудував свою педагогічну систему, застосувавши приклади суспільного життя дорослих

в своїй діяльності в дитячих установах. Головним елементом його системи стало дитяче самоврядування, що включало в себе товариський суд, раду самоврядування і дитячий сейм (парламент). Подібно як представники реформаторської педагогіки або так званого нового виховання, Корчак відкидав примус у вихованні, радив замінювати примус добровільним і свідомим пристосуванням індивідуума до форм колективного життя. Цій меті мало служити раціональна організація праці дитячого самоврядування, яка створювала процеси самовиховання. Корчак опирався на наступні принципи:

-впровадження в життя таких форм дитячого самоврядування, як товариський суд, рада самоврядування і дитячий сейм;

-опора співжиття і співпраці в дитячому будинку на основах законності;

-створення умов для розвитку дитячої ініціативи самостійності і відповідальності праці;

-повага таких рис у дітей як самокритика, сила волі, расова і релігійна терпимість, любов до правди і взаємна солідарність.

Випробувана на досвіді концепція самоврядування є найбільш тривкою педагогічною спадщиною Я. Корчака. Час показав, що педагогічна система, в основу якої покладено добро дитини, виховання індивідуальної, а не суспільної системи, добре витримує конфронтацію з іншими педагогічними системами. Педагогічна система Корчака знайшла використання в Польщі, Ізраїлі та інших країнах. Вона має вартість не лише для виховання в дитячих будинках, й елементи

мають понадчасову цінність. Відштовхуючись від ідей загальнолюдського гуманізму, не пов'язаних з конкретною ідеологією, Корчак змушує нас по-новому подивитися на дитину та її проблеми в умовах деідеологізації та формування громадянського суспільства в Україні. Сьогоднішнє життя потребує сили, витривалості і боротьби. Сучасний вихователь не має права озброювати дітей одним лиш "рум'янцем сорому і тихим зітханням". Його обов'язок - виховати людей, а не овечок, працівників, а не проповідників. Здоровий дух не терпить сентиментальності і не любить бути жертвою. Цьому вчить нас Корчак. Його педагогіка поєднує в собі беззастережний реалізм дорослого і мрійливу поетичність дитини.

Педагогічна система Корчака зустрічається здебільшого із найвищим визнанням, рідше із словами критики. Як пише польський дослідник життя і творчості Януша Корчака Стефан Волошин, "обсяг і сила морального і виховного впливу життя і творчості Януша Корчака не тільки не загинула разом з його буттям, але й справа та живе і далі серед нас, випромінюю чи красу і добро з його діяльності і його книжок, а елементи його педагогічної системи показують величину, відповідальність і перевірку досвідом виховного подвигу Старого Доктора". Подібних оцінок притримується більшість сучасних авторів.

Подолання стереотипів і поверхневості по відношенню до Корчака і його педагогічної діяльності вимагають ґрунтовного дослідження та практичного використання його спадщини, яка ще не стала досить відомою як широкому загалу українського суспільства, так і фахівцям в галузі навчання та виховання молоді.